

Piotr Wiśniewski¹

Nie tylko imigranci, czyli programy i działania skandynawskich prawicowych populistów

STRESZCZENIE W drugim dziesięcioleciu XXI w. populizm jest bardzo popularnym zagadnieniem zarówno w ramach nauk politycznych, jak i w codziennym dyskursie medialnym. Wiąże się on z kryzysami: gospodarczym i demokracji liberalnych, co doprowadziło do wzrostu znaczenia sił antyliberalnych i nacjonalistycznych na świecie. Również w państwach skandynawskich mamy do czynienia z takim zjawiskiem, choć podkreślić należy, że nie powstało ono tam dopiero w XXI w. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie części postulatów i działań największych skandynawskich prawicowych partii populistycznych oraz określenie, jakiej politycznej ideologii są one najbliższe. Jako że retoryka antyimigracyjna jest główną częścią ich programu, to treść artykułu kładzie nacisk na inne aspekty, które również mają wpływ na działania oraz popularność rzeczonych ugrupowań. Są to kwestie gospodarcze, obyczajowe, środowiskowe, a także stosunek do organizacji międzynarodowych. Na potrzeby tego artykułu przeanalizowano programy polityczne, a także wypowiedzi oraz działalność bardziej prominentnych przedstawicieli omawianych partii.

SŁOWA KLUCZOWE populizm, Skandynawia, partie polityczne, prawica, konserwatyzm, nacjonalizm

Wstęp

Populistyczne partie rozwinęły się na przestrzeni ostatnich lat w wielu europejskich państwach, przez co odgrywają one większą rolę w ich polityce wewnętrznej, a także są bardziej rozpoznawalne. Większość publikacji poświęconych rozwiązaniu zagadki wzrostu ich popularności dotyczy najczęściej globalnych mocarstw, takich jak Stany Zjednoczone, Wielka Brytania czy też Francja,

¹ Lic., Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie, e-mail: p.wsniewski@outlook.com, ORCID: 0000-0002-5033-2893.

natomiast bardzo rzadko wspomina się o partiach występujących w państwach skandynawskich. Jednak takie partie zyskiwały tam wielu nowych wyborców w dwóch pierwszych dziesięcioleciach XXI w. W celu zrozumienia motywacji skandynawskich wyborców warto przyjrzeć się programom tychże partii, a także wypowiedziom ich członków. Najczęściej poruszonym zagadnieniem przez prawicowych populistów jest kwestia imigrantów i ich integracji w państwie. Pomimo antyimigracyjnej retoryki skandynawskie prawicowe partie populistyczne posiadają rozbudowane programy polityczne, a działania ich przedstawicieli nie dotyczą jedynie aspektów związanych z polityką migracyjną. Należy zastanowić się, czy partie te reprezentują konserwatywne czy bardziej nacjonalistyczne poglądy, bądź też stanowią swoisty postpolityczny twór.

W polskiej literaturze istnieje mało opracowań dotyczących *stricte* skandynawskiej polityki i jej współczesnego wymiaru, nie mówiąc już o związkach tamtejszych partii z populizmem. Z racji tego ten temat niewątpliwie wymaga szerszego omówienia w celu przybliżenia go polskiemu czytelnikowi. Artykuł ten opiera się na analizie źródłowej głównie programów skandynawskich partii politycznych, wypowiedziach ich polityków, a także medialnych komentarzach na ich temat. Równocześnie wykorzystano kilka artykułów naukowych podejmujących tę tematykę, zasadniczo anglojęzycznych. Ramy czasowe zaczynają się od lat 70. XX w., ale nade wszystko dotyczą lat 2001–2020.

Badacze wskazują na antyelitaryzm i swego rodzaju przywiązanie do tradycji jako nieodłączne elementy idei związanych z populizmem (Wiles, 2010). Biorąc to pod uwagę, można zgodzić się z tezą, że jednym z czynników, który napędza populistyczne partie prawicowe, jest kwestia imigrantów, polityki migracyjnej oraz obrony kraju przed „obcymi” (Lesińska, 2010). Stąd spory wzrost popularności tychże partii w Europie można wiązać z kryzysem migracyjnym z lat 2015–2016. Zdecydowana, a nawet otwarcie wroga postawa wobec imigrantów przysporzyła tymże partiom wielu nowych zwolenników, jak i zaciekle krytyków. W szczególności Szwecja doświadczyła tego kryzysu, gdyż w 2015 r. złożono tam ponad 160 tys. wniosków o azyl, co na początku spotkało się z ogólnym zrozumieniem społeczeństwa (Tubylewicz, 2017), jako że głównie byli to Syryjczycy uciekający przed wojną domową. Niemniej spora grupa obywateli była sceptycznie lub wręcz wrogo nastawiona do imigrantów.

Przyjmując klucz antyimigracyjny, w każdym z państw skandynawskich można obecnie wyróżnić po jednej dużej partii. W Danii jest to Dansk Folkeparti (Duńska Partia Ludowa, DF), w Norwegii Fremskrittspartiet (Partia Postępu, FrP), a w Szwecji Sverigedemokraterna (Szwedzcy Demokraci, SD).

W przypadku Norwegii od kilkunastu lat nie występuje inna populistyczna partia, która cieszyłaby się ogólnokrajowym poparciem, dającym jej członkom miejsce w parlamencie. W Szwecji w latach 90. istniała Ny Demokrati (Nowa Demokracja), która w wyborach w 1991 r. zdobyła 6,7% poparcia i wprowadziła do Riksdagu 25 posłów, jednak w kolejnych wyborach, 3 lata później, nie udało jej się przekroczyć progu wyborczego. Poza tym na szwedzkiej scenie politycznej występuje podobna sytuacja co w Norwegii. Zupełnie inaczej prezentuje się poparcie dla duńskich partii politycznych. W wyborach parlamentarnych w 2019 r. antyimigracyjna partia Nye Borgerlige (Nowi Obywatele) zdobyła 2,4% poparcia i wprowadziła 4 posłów do parlamentu, a partia o podobnym profilu Stram Kurs (Twardy Kurs) 1,8%, tym samym nie przekroczyła progu wyborczego.

Poparcie dla wymienionych wcześniej ugrupowań kształtuje się na różnym poziomie. Partie DF i FrP, obecne na scenie politycznej dość długo, otrzymywały zazwyczaj 10–15% głosów, czasem powiększając ten wynik w pierwszym dwudziestolecu XXI w. Inaczej jest w przypadku SD, która na początku odgrywała marginalną rolę, a jej członkowie zdobywali jedynie mandaty w niektórych wyborach samorządowych. Dopiero po wyborach w 2010 r. i przekroczeniu progu wyborczego poparcie dla niej zaczęło wzrastać, a w latach 2019–2020 mogła ona liczyć na 20% poparcie według sondaży (*Politico*, 2021), stając się potencjalnie drugą siłą polityczną. Należy jednak zwrócić uwagę, że powstanie i stopniowy rozwój populistycznych partii prawicowych w tym regionie Europy to nie skutek kryzysu migracyjnego, a co najmniej długoletniego wpływu polityki migracyjnej od lat 70. XX w. Pomimo że kwestie migracyjne zajmują najważniejszą pozycję w retoryce skandynawskich prawicowych populistów, to partie te nie są ugrupowaniami jednego postulatu. Stąd też warto przyjrzeć się innym aspektom, które również miały wpływ na rozwój tychże partii.

Wizje gospodarcze

Pomimo swoich libertariańskich wręcz korzeni współcześni politycy DF nie są przeciwni wysokim podatkom w Danii. Warto zwrócić uwagę na historię swojej poprzedniczki DF, czyli Fremskrittspartiet (Partia Postępu), która powstała w 1972 r. Jej głównymi politycznymi celami były radykalna obniżka podatku dochodowego, odejście od idei państwa dobrobytu oraz deregulacja (Andersen, 2003). Partia zaczęła szybko notować poparcie rządu 15%, jednak jej notowania od początku lat 80. zaczęły słabnąć. Jej pierwotny lider, Mogens Glistrup, został oskarżony, a następnie skazany w 1983 r. za przestępstwa podatkowe. Jego

następczynią została Pia Kjærsgaard, która wywodziła się z bardziej pragmatycznego skrzydła partii. Nie pomogło to jednak w odrobieniu strat wyborczych, przez co w 1995 r. Kjærsgaard opuściła partię i założyła nową, czyli DF, której została liderką. Nowa partia zdobyła w wyborach w 1998 r. więcej głosów niż konkurująca z nią poprzedniczka, a sama Fremskrittspartiet od kolejnych wyborów trzy lata później nie posiada swojej reprezentacji w Folketingu. Program partii DF z 2002 r. nie zawiera zapisów o konieczności obniżki podatków, a rzecznik partii od spraw fiskalnych, Dennis Flydtkjær, argumentuje to koniecznością utrzymania wysokich standardów w szkolnictwie czy ochronie zdrowia (Dansk Folkeparti, 2019). Poza tym jej działacze postulują unifikację podatków gminnych, które ich zdaniem są wysokie w biednych gminach, a niskie w bogatych (*Dit Overblik*, 2019).

Podobny rodowód posiada norweska FrP. W 1973 r. powstała Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (Partia Andersa Lange'go dla zdecydowanej redukcji podatków, zobowiązań i interwencji publicznych). Jej długa nazwa wyrażała główne idee polityczne, jakie przyświecały jej założycielowi. Dzięki ówczesnej sytuacji w Norwegii (podwyżka podatku VAT, referendum dotyczące wstąpienia do EWG) (Bjerkem, 2016) nowa partia zdobyła 5% głosów w wyborach parlamentarnych i wprowadziła do Stortingu czterech przedstawicieli, w tym jej przywódcę. Sam Anders Lange zmarł rok później, partia nie przekroczyła progu wyborczego w 1977 r., jednak przetrwała i rok później po zmianie nazwy na FrP jej przywódcą został Carl I. Hagen, który piastował to stanowisko do 2006 r. Lata 80. i 90. to okres wzrostu imigracji do Norwegii, przez co głównym tematem podejmowanym przez polityków FrP była kwestia ograniczenia imigracji (Hagelund, 2003), a sprawy gospodarcze i fiskalne stały się tematem pobocznym, choć linia partii nie zmieniła się diametralnie od 1973 r. (Bjerkem, 2016).

Pierwsze akapity podstawowego programu partii dotyczą zagadnień ekonomicznych. „Drobni przedsiębiorcy i wynalazcy są kręgosłupem norweskiej gospodarki, [...] wyższe podatki i nieefektywna biurokracja stanowią poważne obciążenie dla sektora prywatnego” (Fremskrittspartiet, 2013). Wyraźnie stawiane są akcenty krytyczne wobec rozbudowanego aparatu państwa, który bardziej szkodzi, niż pomaga w rozwoju biznesu. W dalszej części jest również mowa o korelacji między niższymi podatkami a bardziej niezależnym społeczeństwem (Fremskrittspartiet, 2013). Podobne zdania padają w programie przygotowanym na kadencję Stortingu w latach 2017–2021, w którym podkreślano konieczność wprowadzenia podatku dochodowego podobnego do liniowego i uproszczenia

innych fiskalnych obciążeń w celu przyciągnięcia globalnych firm do inwestowania w Norwegii (Fremskrittspartiet, 2017).

Kwestią, którą również często podnosili działacze FrP, są opłaty drogowe. Niektóre norweskie odcinki dróg, tuneli i przepraw promowych są płatne, od kierowców pobierana jest również opłata za wjazd do większych miast (np. Oslo, Bergen, Trondheim). Choć przedstawiciele partii sprzeciwiali się jakimkolwiek opłatom drogowym, to uczestnictwo w rządowej koalicji wymusiło na nich swego rodzaju ustępstwa i nie blokowali oni wprowadzania kolejnych opłat. Doprowadziło to do tarć wewnątrz partii, a także osłabiło ją podczas wyborów samorządowych w 2019 r. Wtedy to w kilku samorządach duży sukces odniosło ugrupowanie *Folkeaksjonen nei til mer bompenger* (Ludowa akcja przeciwko kolejnym opłatom drogowym), którego naczelnym postulatem był sprzeciw wobec drogowych opłat (NRK, 2019). W tym samym roku na partyjnym kongresie sprzeciwiono się finansowaniu dróg z opłat i zastąpieniem tego rozwiązania finansowaniem z budżetu państwa (Fremskrittspartiet, 2019).

Sverigedemokraterna nie posiada liberalnego rodowodu, poprzez którą partia domagałaby się radykalnej liberalizacji krajowej gospodarki. Trudno też znaleźć jakikolwiek szerszy znany ruch czy ugrupowanie, które stawiałoby takie postulaty w szwedzkiej polityce w XX w. Początki partii wiążą się z nacjonalistyczną partią *Ny Demokrati*, ruchami autonomicznymi w Skanii oraz ugrupowaniami neonazistowskimi (Orrenius, 2018), a wszystkie one kładły nacisk na kwestie etniczności i ograniczania imigracji, natomiast gospodarka pozostawała tematem pobocznym. Nasuwa to porównania do drugiego etapu rozwoju populistycznej prawicy w Danii i Norwegii, gdzie również zagadnienia ekonomiczne ustąpiły pola postulatowi antyimigracyjnemu, a nawet doprowadziły do załagodzenia ich pierwotnego skrajnie liberalnego wymiaru. Badacze określają takie postulaty mianem „welfare szowinizmu” (Widfeldt, 2018).

Politycy SD nie przekreślają dorobku szwedzkiego państwa dobrobytu, a nawet odwołują się do idei z lat 20. i 30. XX wieku, czyli *folkhemmet* (dom ludu). Jest to koncepcja demokratycznego państwa dobrobytu, które odgrywa znaczącą rolę w regulacji rynku, a rozbudowane instytucje państwowe zapewniają odpowiednie warunki rozwoju wszystkim obywatelom (Banaś, 2017). Politycy SD określają się mianem centrystów, w kwestiach gospodarczych postulując m.in. obniżkę podatków głównie dla osób mało zarabiających (*Sverigedemokraterna*, 2020a), a także wspieranie małych przedsiębiorstw i start-upów oraz zmianę prawa pracy mającą na celu zmniejszenie świadczeń chorobowych i składek pracodawców (*Sverigedemokraterna*, 2018a). Wszelkie oszczędności mają być

zrównoważone zaprzestaniem finansowania polityki imigracyjnej i zmniejszeniem liczby zagranicznych pracowników (Johnson, 2018).

Konserwatyzm obyczajowy

Państwa skandynawskie są uważane za pionierskie w kontekście wprowadzania zmian mających na celu walkę z dyskryminacją osób ze względu na płeć, poglądy i wyznanie. Nie jest to jedynie działanie odgórne na polu polityki prowadzonej przez poszczególne rządy, ale również pośród samych obywateli. Z drugiej strony te trzy państwa są monarchiami, co mogłoby wydawać się przejawem zachowawczości, choć temat można uznać za przedmiot dalszych analiz. Niemniej jednak społeczeństwa nie są monolitem, więc zawsze jakaś ich część będzie prezentowała poglądy uznawane za konserwatywne. Takich przejawów tradycjonalizmu można doszukiwać się głównie w kwestiach światopoglądowych tj. religii, roli rodziny, osób LGBT+ czy też aborcji.

Program DF podkreśla rolę Kościoła Ewangelicko-Luterańskiego Danii w życiu codziennym Duńczyków, odwołując się do kilkusetletniej obecności chrześcijaństwa w tym państwie i jego znaczenia dla życia społecznego. Stąd sprzeciw wobec prób rozdziału Kościoła od państwa. Warto zwrócić uwagę na to, że głową duńskiego Kościoła jest król (obecnie królowa Małgorzata II) wraz z Kirkemini-steriet (Minister Spraw Kościelnych), a kwestiami ustawodawczymi zajmuje się parlament. Innym programowym zagadnieniem jest rola rodziny, która określana jest mianem „serca duńskiego społeczeństwa”. Powinna ona cieszyć się największymi przywilejami ze strony państwa, ale nie podano jakiegokolwiek konkretnego modelu takiej rodziny. Choć przedstawiciele partii nie są uważani za sojuszników osób LGBT, to przykładowo nie wyrażają zdecydowanego sprzeciwu wobec rejestracji związków małżeńskich. W głosowaniu w 2012 r. nt. legalizacji małżeństw jedнопłciowych zarówno ówczesna liderka i obecny lider partii nie wzięli udziału, a w jego konsekwencji wprowadzono w Danii małżeństwa osób tej samej płci (*Folketinget*, 2011).

Również norweska FrP przedstawia rodzinę jako podstawowy element systemu wychowania dzieci, a także nosiciela tradycji i kultury norweskiej. Partia postuluje również ograniczenie władzy urzędników nad sprawami rodzinnymi, a przez to pozostawienie większej decyzyjności samym rodzicom. Wiążą się z tym również postulaty wzmocnienia polityki prorodzinnej, jak i zwiększenia praw dzieci w stosunku do urzędu do spraw dzieci – Barnevernet (Fremskrittspartiet, 2017). Partia uważa, że chrześcijaństwo i jego kulturowe dziedzictwo

powinny zajmować centralne miejsce w programie przedmiotu *Kristendom, religion, livssyn og etikk* (Chrześcijaństwo, religia, filozofia i etyka). Jednak przedstawiciele partii domagają się, aby chrześcijaństwo odgrywało większą rolę w życiu codziennym szkoły, a uczniowie posiadali prawo do uczestnictwa w nabożeństwach (Fremskrittspartiet, 2017). Co ciekawe, partia już w latach 90. popierała wprowadzenie związków partnerskich w Norwegii, jednak sprzeciwiała się przyznaniu osobom LGBT+ praw do zawierania związków małżeńskich i adopcji dzieci (Svendsrud, 2018). W 2008 r. w głosowaniu na temat legalizacji związków małżeńskich osób tej samej płci członkowie FrP zagłosowali przeciwko, choć ich głos nie okazał się decydujący i uchwalono zmianę prawa. Jednak już pięć lat później na partyjnym kongresie ta decyzja została uznana za błędną i partia zaczęła prowadzić politykę wspierającą prawa osób LGBT+ do zawierania małżeństw (NRK, 2012).

Politycy SD reprezentują najmniej konserwatywne poglądy z trzech przedstawianych tu partii. Niemniej w programie wyborczym z 2014 r. znalazły się odniesienia do chrześcijaństwa jako elementu składowego szwedzkiej kultury oraz zalecenia, by współcześnie tradycje te miały ważne miejsce w kulturze (Partiprogram.se, 2014). Cztery lata później trudno szukać takich zapewnień, natomiast poświęcono więcej uwagi kwestiom wolności religijnej i większej kontroli ze strony państwa nad instytucjami religijnymi (Sverigedemokraterna, 2020b). Rodzina jest przedstawiana jako niezbędna dla harmonijnego rozwoju społeczeństwa, jednak ma być to rodzina nuklearna, a nie tradycyjna, wielopokoleniowa (Sverigedemokraterna, 2018b).

Bardzo ciekawym aspektem jest stosunek władz partii do przedstawicieli mniejszości seksualnych. W pierwszych latach działalności partii jej członkowie określali osoby LGBT mianem perwersyjnych, a także doszukiwali się działań „lobby homoseksualistów” (Söder, 2007). Z czasem linia partii uległa diametralnej zmianie. Sam lider partii, Jimmie Åkesson, na łamach gazety *Aftonbladet* przeproszał za obraźliwe uwagi poszczególnych członków partii, jednocześnie podkreślając, że program partii nie zawiera jakichkolwiek przejawów dyskryminacji wobec mniejszości seksualnych. Wysunął również opinię, że partia SD jest swoistą ostoją demokratycznych i zachodnich wartości wobec wzrostu homofobii w wyniku emigracji osób z krajów muzułmańskich i konserwatywnych (*Aftonbladet*, 2010). Nie był to jedyny raz, kiedy politycy SD próbowali wykorzystać kwestię osób LGBT+ w kontekście krytyki islamu i jego wyznawców. W 2016 r. w dzielnicach zamieszkałych głównie przez imigrantów z Azji i Afryki zorganizowano Järva Pride, której inicjatorem był Jan Sjunnesson, dziennikarz

powiązany z SD. Zarzucał on organizatorom głównej parady równości w Sztokholmie, Stockholm Pride, że nie zauważają oni wzrostu homofobii w Szwecji spowodowanej przez napływ imigrantów. Spotkało się to z kontrofensywą środowisk lewicowych i antyrasistowskich, którzy uważali, że Järva Pride było tylko sposobem na wyrażenie niechęci do migrantów, a nie rzeczywistym wsparciem środowisk LGBT+ (Vaccari, 2016).

Punktem wspólnym dla trzech rzeczonych partii jest zaostrenie prawa. Antyimigracyjne poglądy łączone są z krytyką zbyt liberalnego prawa, które zdaniem skandynawskich populistów szkodzi działaniu państwa. Partie zapowiadają zaostrenie kar dla przestępców, ze szczególnym uwzględnieniem imigrantów. FrP postuluje zwiększenie finansowania służb mundurowych oraz ich kompetencji (np. w kontekście użyci broni palnej), a także więcej patroli policji na ulicach miast (Fremskrittspartiet, 2017). Podobne postulaty zgłaszają politycy SD, którzy poza zwiększeniem personelu i jego uprawnień domagają się zaostrenia przepisów dotyczących ataków na funkcjonariuszy publicznych (Sverigedemokraterna, 2020c). Program DF również zawiera zapisy dotyczące wagi jaką odgrywają surowe przepisy prawa i kary za jego nieprzestrzeganie (Dansk Folkeparti, 2002). Warto również zauważyć, że te partie popierają istnienie monarchii w swoich macierzystych państwach. Nie powinno to jednak dziwić, biorąc pod uwagę zachowawczy profil partii oraz to, że monarchia cieszy się ogólnie wysokim poparciem w krajach skandynawskich, a stronnictwa republikańskie są w mniejszości (*Norway Today*, 2016).

Stosunek do nauki i ochrony środowiska

Program DF zawiera kilka odniesień do kwestii ochrony środowiska. „Będziemy pracować nad tym, abyśmy my i przyszłe pokolenia mogły żyć w czystym i zdrowym środowisku” (Dansk Folkeparti, 2002). Znajdują się tam również informacje na temat polityki zrównoważonego rozwoju, a także plan ponadkrajowej współpracy na rzecz ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania bogactw naturalnych (Dansk Folkeparti, 2002). Z racji, że powstał on w 2002 r., kiedy to świadomość zmian klimatycznych nie była aż tak popularnym tematem jak obecnie, można przypuszczać, że politykom DF zależy na ochronie środowiska. Jednak biorąc pod uwagę niektóre ich wypowiedzi, można w to wątpić. Przykładowo w 2018 r. Per Dalggaard Christiansen, który kilka lat wcześniej był parlamentarnym sprawozdawcą ds. klimatu i energii, stwierdził,

że nikt w partii nie uważa zmian klimatycznych za spowodowane działalnością człowieka (Farand, 2019).

Również duży spadek poparcia dla DF między wyborami parlamentarnymi z 2015 a 2019 r. tłumaczony jest zmianą nastrojów społecznych w kontekście zagadnień klimatycznych. W badaniu Norstat z 2015 r. tylko 13% respondentów wskazywało na politykę energetyczno-klimatyczną jako jeden z najważniejszych aspektów warunkujących oddanie głosu na konkretną partię, a 12% opowiedziało się za tą dotyczącą środowiska naturalnego (z 18 odpowiedzi można było wybrać maksymalnie 3) (Holstein & Skjoldan, 2015). Natomiast 4 lata później już 46% respondentów kierowało się kwestiami klimatyczno-środowiskowymi i to zagadnienie cieszyło się największą popularnością (Holstein, 2019). Biorąc to pod uwagę, nie dziwi, że bardzo krytycznie została odebrana uwaga Pii Kjærsgaard na temat zaangażowania w ochronę środowiska, gdzie politycy reprezentujący takie poglądy zostali nazwani „klimatycznymi głupcami” (Christoffersen, 2019). W podobnym czasie, również przewodniczący partii Kristian Thulesen Dahl wyrażał dezaprobatę wszelkich działań w obronie klimatu mających udeźać w duńskie rolnictwo (Soersen, 2019).

Doprowadziło to do stopniowej zmiany w poglądach reprezentowanych przez członków partii. W dokumencie nt. polityki klimatycznej opublikowanym jesienią 2019 r. działalność człowieka została uznana za jedną z mających wpływ na zmiany klimatyczne, przez co partia popiera ograniczanie emisji CO₂. Jednak stanowisko partii jest bardzo ostrożne i poza inwestowaniem w energetykę odnawialną inne aspekty mają pozostać w gestii obywateli. Członkowie partii nie chcą specjalnych ograniczeń dla rolnictwa, zakazu sprzedaży samochodów napędzanych paliwami kopalnymi. Sprzeciwiają się także podatkom od sprzedaży mięsa oraz transportu lotniczego, natomiast kładą nacisk na rozwój badań mających na celu opracowywanie produktów bardziej przyjaznych środowisku (Dansk Folkeparti, 2019). Warto zwrócić uwagę, że w głosowaniu parlamentarnym pod koniec 2019 r. politycy DF poparli program mający na celu jeszcze większą redukcję emisji CO₂ do 2030 r. w stosunku do stanu z 1990 r. (*The Local*, 2020).

Przedstawiciele FrP są również ostrożni w ocenie wagi polityki klimatycznej, jak i sceptycznie nastawieni do tezy o antropogeniczności zmian klimatycznych, tłumacząc to zbyt małą wiedzą naukowców na ten temat (Fremskrittspartiet, 2017). Dlatego kontrowersje w Norwegii wzbudził wybór członkini FrP, Sylvi Listhaug, na stanowisko Ministra Ropy i Energii w 2019 r., ponieważ osiem lat wcześniej twierdziła, że nie ma dowodów na antropogeniczność zmian klimatycznych, a cała debata wokół tego tematu ma na celu jedynie wprowadzanie

nowych podatków (Gulliksen Tømmerbakke, 2019). Rozwój gospodarki i obrona norweskich miejsc pracy są stawiane przez FrP ponad jakiegokolwiek inne ograniczenia, m.in. te wynikające z emisji CO₂.

Partia sprzeciwia się jakimkolwiek ograniczeniom związanym z wydobyciem ropy naftowej i gazu ziemnego z szelfu Morza Północnego. Będąc w rządowej koalicji, partia opowiadała się za rozpoczęciem wydobycia ropy w archipelagu Lofotów. Pomysł ten okazał się bardzo kontrowersyjny, był szeroko krytykowany przez organizacje związane z ochroną środowiska i z powodu niezyskania akceptacji w parlamencie ostatecznie upadł (Nikel, 2019). Zdaniem przedstawicieli partii wydobycie tychże surowców będzie wciąż opłacalne i dalej przyczyni się do rozwoju norweskiego państwa dobrobytu w najbliższych latach. Podkreślana jest również rola eksportu gazu ziemnego do krajów europejskich w celu ograniczania użytkowania węgla kamiennego i brunatnego w energetyce, tak, by pomóc w transformacji energetycznej tych państw (Fremskrittspartiet, 2017).

Oprócz tego świadomość wagi zmian klimatycznych w elektoracie FrP jest relatywnie niska. Badania przeprowadzone w 2019 r. dotyczące najważniejszych wyzwań dla społeczeństwa norweskiego wskazały, że to właśnie zagrożenia związane z klimatem są najbardziej istotne. 49% respondentów wskazało na globalne ocieplenie jako jedną z trzech najistotniejszych spraw dla Norwegów, ale jedynie 13% osób spośród elektoratu FrP traktuje tę kwestię jako poważne wyzwanie (*The Local*, 2019a).

Przedstawiciele SD podkreślają konieczność działań na rzecz ochrony środowiska m.in. poprzez inwestycje w nowoczesną energetykę jądrową, zeroemisyjny transport, a także przeciwdziałanie procesowi degradacji środowiska. Politycy partii zastrzegają jednak, że te działania nie mogą szkodzić szwedzkiemu przemysłowi czy rolnictwu oraz doprowadzać do wzrostu podatków (Sverigedemokraterna, 2018c). Pomimo postulatów dotyczących ograniczania emisji gazów cieplarnianych i wykorzystywania paliw kopalnych przedstawiciele SD jako jedyni w Riksdagu sprzeciwili się projektowi klimatycznemu z 2017 r. Zakładał on osiągnięcie zerowej emisji CO₂ do 2045 r. (Stiernstedt, 2017). Z drugiej strony partia zakłada przeznaczenie dodatkowych środków na rzecz badań związanych z ochroną środowiska, jak i zajmuje neutralne stanowisko wobec badań nad żywnością genetycznie modyfikowaną (GMO) (Sverigedemokraterna, 2020d).

Podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych elektoratów partii, również wśród wyborców SD występuje relatywnie mało osób zainteresowanych polityką klimatyczną. Socjologzy z Uniwersytetu Sztokholmskiego przeprowadzili badania na temat stosunku do tezy o antropogeniczności zmian klimatycznych

pośród elektoratu trzech największych partii w Szwecji w 2018 r. Wynika z nich, że 14% wyborców SD uważa, że człowiek nie ma jakiegokolwiek wpływu na zmiany klimatyczne, a 20% nie ma zdania na ten temat (Jylhä, Strimling & Rydgren, 2019). Latem tego samego roku, kiedy to zanotowano rekordowo wysokie temperatury, Åkesson stwierdził, że „tworzenie polityki (klimatycznej) przez jedno ciepłe lato jest niepoważne, to najgorszy rodzaj populizmu” (Duxbury, 2018).

Wizja współpracy międzynarodowej

Norwegia w 1994 r. dołączyła do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG), a w tym samym roku w referendum nt. członkostwa w UE Norwegowie opowiedzieli się przeciwko akcesji (stosunkiem głosów 52,2% do 47,8% przy frekwencji 88,6%). Według sondażu z czerwca 2020 r. aż 62,7% Norwegów sprzeciwia się obecności Norwegii w UE, jednocześnie 61,5% popiera uczestnictwo w EOG (NTB, 2020). Norweska FrP krytykuje UE za przerost biurokracji oraz stopniowe dążenie do federalizacji Europy i z tego powodu jej przedstawiciele sprzeciwiają się ewentualnej akcesji do niej. Poza tym partia chce renegocjacji układu dotyczącego EOG w celu zabezpieczenia interesów norweskich. Podobne zastrzeżenia padają pod kątem układu z Schengen, wedle członków partii układ ten w zbyt małym stopniu rozwiązuje problem nielegalnej imigracji (Fremskrittspartiet, 2017).

Jednocześnie partia stawia na pogłębienie współpracy militarnej w ramach NATO, w szczególności poprzez zwiększenie ilości wspólnych ćwiczeń wojskowych. Ponadto członkowie FrP uważają Stany Zjednoczone za jednego z najważniejszych norweskich sojuszników, a także stawiają na wzmocnienie współpracy krajów nordyckich (Fremskrittspartiet, 2017). Natomiast w sferze globalnej najważniejszym celem jest zabezpieczanie interesów Norwegii, a relacje z innymi państwami mają opierać się na zasadach równości i wolnego handlu. Poza tym partia pragnie budować sojusze na rzecz wspólnej walki z zagrożeniami terrorystycznymi i w tym celu pragnie pogłębienia wzajemnych relacji Izraelem i dąży do przeniesienia ambasady norweskiej w Izraelu z Tel Awiwu do Jerozolimy (Fremskrittspartiet, 2017).

Również politycy DF deklarują się jako eurosceptycy, przez co w programie partii z 2002 r. postulowali opuszczenie UE przez Danię w celu obrony duńskiej suwerenności (Dansk Folkeparti, 2002). W obliczu referendum na temat wyjścia z UE przez Wielką Brytanię lider partii podkreślał potrzebę organizacji identycznego w Danii (Kroet, 2016). Jednak w wyniku przeciągających

się negocjacji między Wielką Brytanią a UE Dahl w 2018 r. stwierdził, że „nie powinniśmy na razie opuszczać UE” (*Euobserver*, 2018). Dwa lata później z powrotem zastrzył swoje poglądy nt. UE, podobnie jak troje innych ważnych członków partii: Søren Espersen, Morten Messerschmidt oraz Pia Kjaersgaard, i opowiedział się za zorganizowaniem referendum dotyczącym opuszczenia UE. Argumentował to koniecznością wzmocnienia decyzyjności na poziomie państwa, a także budowy struktur opartych na wolnym handlu bez unii politycznej (*Berlingske*, 2020). Z drugiej strony partia popiera członkostwo w NATO w celu zwiększania potencjału obronnego państwa oraz w ONZ, by działać na rzecz pokojowej współpracy jej członków, jak i nieść pomoc w przypadku wojen, klęsk głodu i innych zagrożeń (*Dansk Folkeparti*, 2002).

Przedstawiciele SD również przejawiają eurosceptycyzm, jednak bardziej umiarkowany niż pośród wskazanych wcześniej ugrupowań. Źródła krytycznej postawy wobec UE można odnaleźć w przywiązaniu do „szwedzkości”, której korzeni upatruje się w koncepcji wspomnianego już *folkhemmet*. „Szwedzkość” w aspekcie polityki międzynarodowej ma oznaczać sprzeciw wobec organizacji ponadnarodowych jak UE, procesu globalizacji i globalnej dominacji USA (*Rydgren*, 2010). W programie partii znajdują się zapisy nt. konieczności reformy UE, której skutkiem ma być zwiększenie roli współpracy gospodarczej wewnątrz unii oraz doprowadzanie do większej decyzyjności poszczególnych państw narodowych. Równocześnie przedstawiciele SD postulują wzmocnienie polityki bezpieczeństwa i zagranicznej w celu ochrony europejskich granic przez nielegalnymi imigrantami (*Sverigedemokraterna*, 2020e). Ponadto członkowie SD optują za niższymi składkami do budżetu unijnego, a także sprzeciwiają się wprowadzeniu euro w Szwecji (*Sverigedemokraterna*, 2018d). Dlatego w 2019 r. przywódca partii stwierdził, że celem SD nie będzie już próba przeprowadzenia „Swexitu”, natomiast działanie na rzecz reformy UE od wewnątrz (*The Local*, 2019b). Partia stawia również na współpracę w regionie nordyckim i pragnie pogłębić ją na poziomie kultury, jak i nienastawionej na zys wymiany pomysłów (*Sverigedemokraterna*, 2020f).

Zakończenie

Z racji długoletniej obecności opisywanych w tym artykule partii na scenie politycznej postrzeganie ich przez pryzmat jedynie polityki migracyjnej i nieparlamentarnej krytyki uchodźców jest niewskazane. Partie te posiadają obecnie rozbudowane programy wyborcze i starają się prowadzić spójną politykę dotyczącą różnych zagadnień. Równocześnie ich popularność nie bazuje jedynie na krytyce imigrantów, a dotyczy innych aspektów, które mogą mieć wpływ na ich wyniki wyborcze. Można wywnioskować, że ich profil jest połączeniem idei zarówno konserwatywnych, jak i narodowych. Jednak wiele ich poglądów może być kontrowersyjnych dla mieszkańców Skandynawii, tak z perspektywy wyborcy z Europy Środkowo-Wschodniej nie byłyby już tak specyficzne. Różnica występuje jedynie w przypadku poglądów ekonomicznych, gdzie przedstawiciele DF i FrP występują na pozycjach liberalnych, a politycy SD reprezentują bardziej socjalną politykę wynikającą ze szwedzkiej historii gospodarczej.

Można zauważyć kilka tendencji w każdym z tych państw, które można odnieść również do innych partii populistycznych na świecie. Przykładowo w Danii zauważalny jest problem, przed jakim stają partie kształtujące się jako antysystemowe, a które z upływem czasu łagodzą swój przekaz. Doprowadza to do rozwoju bardziej radykalnych ugrupowań, które z racji świeżości stają się ciekawą alternatywą dla znudzonych obecną polityką wyborców. Z drugiej strony, SD notuje relatywnie wysokie poparcie i w ciągu najbliższych kilku lat najprawdopodobniej będzie mieć duży wpływ na szwedzką politykę, więc politycy innych partii, jak i przedstawiciele mediów nie będą w stanie cenzurować polityków SD, tak jak bywało to w początkowych latach działalności partii. Do ciekawej zmiany preferencji wyborczej dochodzi również w Norwegii, gdzie FrP stopniowo traci poparcie, natomiast nie powstała typowo populistyczna partia, która mogła by stać się alternatywą dla dawnych wyborców FrP. Bardzo duży wzrost poparcia zanotowała jednak centrystyczno-agrarnistyczna partia Senterpartiet (Partia Centrum), który oscyluje w okolicach 20%, dzięki czemu ta partia ma szansę stać się drugą siłą polityczną w wyborach parlamentarnych w 2021 r. Z pewnością idee, które reprezentują omawiane partie, nie stracą diametralnie na znaczeniu w ciągu najbliższych lat i ewentualne nowo powstałe partie będą w stanie przekonać do siebie część wyborców. W konsekwencji idee konserwatywne i narodowe oraz populistyczny styl prowadzenia polityki będą ważną częścią skandynawskiej polityki.

Bibliografia

- Aftonbladet (2010). *SD – ett parti för hbt-personer*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/oRkEdm/sd--ett-parti-for-hbt-personer> [dostęp: 19.04.2021].
- Andersen, J.G. (2013). *The Danish People's Party and new cleavages in Danish Politics*. Pobrano z lokalizacji: https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/14109015/widfeldt_-_FINAL.pdf [dostęp: 19.04.2021].
- Banaś, M. (2017). Ellen Key i szwedzki „dom ludu” (*folkhemmet*). W: tegoż (red.), *Kobiety w polityce* (s. 197–210). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Bjerkem, J. (2016). The Norwegian Progress Party: an established populist party. *European View*, 15, 233–243. DOI: 10.1007/s12290-016-0404-8.
- Berlingske (2020). *Thulesen vil have Danmark ud af EU*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.berlingske.dk/politik/thulesen-vil-have-danmark-ud-af-eu-0> [dostęp: 19.04.2021].
- Christoffersen, P. (2019). *Pia Kjærsgaard: Høj stemmeprocent skyldes klimatosser*. Pobrano z lokalizacji: <https://nyheder.tv2.dk/2019-05-26-pia-kjaersgaard-hoej-stemmeprocent-skyldes-klimatosser> [dostęp: 19.04.2021].
- Dansk Folkeparti (2019). *Skat*. Pobrano z lokalizacji: <https://danskfolkeparti.dk/partiet/bestil-materiale/spoergsmaal-og-svar/skat/> [dostęp: 19.04.2021].
- Dansk Folkeparti (2002). *The Party Program of the Danish People's Party*. Pobrano z lokalizacji: <https://danskfolkeparti.dk/politik/in-another-languages-politics/1757-2/> [dostęp: 19.04.2021].
- Dit Overblik (2019). *DF-forslag: Vi skal alle betale det samme i kommuneskat*. Pobrano z lokalizacji: <https://ditoverblik.dk/df-forslag-vi-skal-alle-betale-det-samme-i-kommuneskat/> [dostęp: 19.04.2021].
- Duxbury, C. (2018). *Sweden's far right sees red on green 'populism'*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.politico.eu/article/sweden-far-right-democrats-sees-red-on-green-populism-climate-change-heatwave/> [dostęp: 19.04.2021].
- Euobserver (2018). *Danish Peoples Party: 'We should not leave EU right now'*. Pobrano z lokalizacji: <https://euobserver.com/tickers/142546> [dostęp: 19.04.2021].
- Farand, C. (2019). *Denial and Dampening Ambition: Where do Europe's Right-Wing Populist Parties Stand on Climate Change?* Pobrano z lokalizacji: <https://www.desmog.co.uk/2019/05/16/right-wing-populist-parties-climate-science-denial-european-parliament-elections> [dostęp: 19.04.2021].
- Folketinget (2011). *L 106 Forslag til lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.ft.dk/samling/20111/lovforslag/l106/93/310/afstemning.htm?sortedBy=Frav%C3%A6rende> [dostęp: 19.04.2021].
- Fremskrittspartiet (2013). *Information in English*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.frp.no/english>.
- Fremskrittspartiet (2019). *Klart nei til bompenger fra FrP*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.frp.no/aktuelt/2019/05/klart-nei-til-bompenger-fra-frp> [dostęp: 19.04.2021].
- Fremskrittspartiet (2017). *Prinsipp – og handlingsprogram 2017–2021*. Oslo: Fremskrittspartiet.

- Gulliksen Tømmerbakke, S. (2019). *New Oil and Energy Minister in Norway: – Has Been One of the Country's Most Famous Climate Deniers*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.highnorthnews.com/en/new-oil-and-energy-minister-norway-has-been-one-countrys-most-famous-climate-deniers> [dostęp: 19.04.2021].
- Hagelund, A. (2003). A Matter of Decency? The Progress Party in Norwegian Immigration Politics. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29, 47–65. DOI: 10.1080/1369183032000076713 [dostęp: 19.04.2021].
- Holstein, E. (2019). *Ny måling: Den grønne dagsorden tager en suveræn førsteplads*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.altinget.dk/artikel/ny-maaling-den-groenne-dagsorden-tager-en-suveraen-foersteplads> [dostęp: 19.04.2021].
- Holstein, E., Skjoldan, L.-L. (2015). *Sundhed vigtigst for vælgerne*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.altinget.dk/artikel/sundhed-vigtigst-for-vaelgerne> [dostęp: 19.04.2021].
- Johnson, S. (2018). *Factbox: Policies of main parties in Swedish election*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.reuters.com/article/us-sweden-election-policy-factbox/factbox-policies-of-main-parties-in-swedish-election-idUSKCN1LM27A> [dostęp: 19.04.2021].
- Jylhä, K.M., Strimling, P., Rydgren, J. (2019). Climate change denial among radical right-wing supporters. *The Department of Sociology Working Paper Series*, 40, 1–16. DOI: 10.3390/su122310226 [dostęp: 19.04.2021].
- Kroet, C. (2016). *Danish People's Party wants EU referendum too*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.politico.eu/article/danish-peoples-party-wants-eu-referendum-too/> [dostęp: 19.04.2021].
- Lesińska, M. (2010). Populizm a kwestia migracji we współczesnej Europie. W: J.-M. De Waele, A. Pacześniak (red.), *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji?* (s. 104–122). Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Norway Today (2016). *Oslo Progress Party wants referendum on monarchy*. Pobrano z lokalizacji: <https://norwaytoday.info/news/oslo-progress-party-wants-referendum-monarchy/> [dostęp: 19.04.2021].
- NRK (2019). *Folkeaksjonen Nei til mer bompenger. Kommunevalg*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.nrk.no/valg/2019/resultat/nb/parti/FNB> [dostęp: 19.04.2021].
- NRK (2012). *Frp snur i homo-spørsmål*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.nrk.no/norge/frp-snur-i-homo-sporsmal-1.8359703> [dostęp: 19.04.2021].
- Nikel, D. (2019). *Lofoten Safe From Oil Drilling*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.lifein-norway.net/lofoten-oil-drilling/> [dostęp: 19.04.2021].
- NTB (2020). *En av fire sier nei til EØS – over 60 prosent sier nei til EU*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.nettavisen.no/okonomi/en-av-fire-sier-nei-til-eos-over-60-prosent-sier-nei-til-eu/s/12-95-3423980642> [dostęp: 19.04.2021].
- Orrenius, N. (2018). *Strzały w Kopenhadze*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Partiprogram.se (2014). *Sverigedemokraterna och religionen*. Pobrano z lokalizacji: <http://partiprogram.se/sd/2014/sverigedemokraterna-och-religionen> [dostęp: 19.04.2021].
- Politico (2021). *Sweden — National parliament voting intention*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/sweden/> [dostęp: 19.04.2021].
- Rydgren, J. (2010). Radical Right-wing Populism in Denmark and Sweden: Explaining Party System Change and Stability. *SAIS Review of International Affairs*, 30(1), 57–71. DOI: 10.1353/sais.0.0070 [dostęp: 19.04.2021].

- Soersen, M.S. (2019). *Denmark Election Is Fueled by Anger on Climate and Immigration*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.nytimes.com/2019/06/04/world/europe/denmark-election-climate-immigration.html> [dostęp: 19.04.2021].
- Söder, B. (2007). *Homosexlobbyn kräver, och homosexlobbyn får*. Pobrano z lokalizacji: https://web.archive.org/web/20071109003023/http://www.sdkuriren.se/blog/index.php/soder/2007/08/03/homosexlobbyn_kraver_och_homosexlobbyn_f [dostęp: 19.04.2021].
- Stiernstedt, J. (2017). *SD enda partiet emot klimatlagen: "Den är onödigt"*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.svd.se/sd-enda-partiet-emot-klimatlagen-ar-onodig> [dostęp: 19.04.2021].
- Svendsrud, B.-K. (2018). *Frp har funnet tilbake til seg selv i spørsmål om LHBTIQ-rettigheter*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.dagbladet.no/kultur/frp-har-funnet-tilbake-til-seg-selv-i-sporsmal-om-lhbtqi-rettigheter/69940159> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020c). *Attacker mot blåljusverksamhet*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/our-politics/attacker-mot-blaljusverksamhet/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020a). *Ekonomisk politik*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/our-politics/ekonomisk-politik/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2018c). *En hållbar miljöpolitik*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/vad-vi-vill/miljopolitik/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2018b). *Ett Sverige för familjen*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/vad-vi-vill/familjepolitik/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2018a). *Ett Sverige i arbete*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/vad-vi-vill/arbetsmarknadspolitik/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020e). *EU*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/our-politics/eu/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020d). *GMO*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/our-politics/gmo/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020f). *Sverige och Norden*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/sverige-och-norden/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2020b). *Trossamfund*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/our-politics/trossamfund/> [dostęp: 19.04.2021].
- Sverigedemokraterna (2018d). *Utrikespolitik*. Pobrano z lokalizacji: <https://sd.se/vad-vi-vill/utrikespolitik/> [dostęp: 19.04.2021].
- The Local (2020). *Denmark's CO2 emissions increased in 2018, making climate targets tougher*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.thelocal.dk/20200122/denmarks-co2-emissions-increased-in-2018-making-climate-targets-tougher> [dostęp: 19.04.2021].
- The Local (2019b). *Sweden Democrats drop their call for 'Swexit' referendum on leaving EU*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.thelocal.se/20190201/sweden-democrats-drop-their-call-for-swexit-referendum-on-leaving-eu> [dostęp: 19.04.2021].
- The Local (2019a). *These are the most important issues for Norwegian people in 2019*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.thelocal.no/20191126/climate-is-number-one-issue-for-norways-voters> [dostęp: 19.04.2021].
- Tubylewicz, K. (2017). *Moralisci. Jak Szwedzi uczył się na błędach i inne historie*. Warszawa: Wielka Litera.

- Vaccari, C. (2016). *Pride Järva: Sverigevänner får också fira Pride*. Pobrano z lokalizacji: <https://www.gp.se/nyheter/sverige/pride-j%C3%A4rva-sverigev%C3%A4nner-f%C3%A5r-ocks%C3%A5-fira-pride-1.3511418> [dostęp: 19.04.2021].
- Widfeldt, A. (2018). *The Growth of the Radical Right in Nordic Countries. Observations from the Past 20 Years*. Washington DC: Migration Policy Institute.
- Wiles, P. (2010). Syndrom, nie doktryna: kilka podstawowych tez o populizmie. W: O. Wysocka (red.), *Populizm*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Not only immigrants, the programs and activities of the Nordic right-wing populists

SUMMARY In the second decade of the 21st century, populism is a very popular issue both in political science and in everyday media discourse. It is associated with crises: economic and liberal democracies, which has led to an increase in the importance of anti-liberal and nationalist forces in the world. Also in Scandinavian countries we are dealing with such a phenomenon, although it should be emphasized that it did not arise there only in the 21st century. This article aims to present some of the postulates and actions of the largest Scandinavian right-wing populist parties and to define what political ideology they are closest to. As anti-immigration rhetoric is the main part of their program, the content of the article emphasizes other aspects that also affect the activities and popularity of these groups. These are economic, moral and environmental issues, as well as the attitude towards international organizations. For the purposes of this article, political programs as well as statements and activities of the more prominent representatives of the party in question were analyzed.

KEYWORDS populism, Scandinavia, political parties, right wing, conservatism, nationalism

Data przekazania tekstu: 20.04.2021; data zaakceptowania tekstu: 9.06.2021.